

А. Ю. Заїка, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ
ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Заїка А.Ю.

Формування комунікативних навичок у дітей із затримкою психічного розвитку у процесі вивчення англійської мови

Стаття присвячена проблемі формування мовленнєвої компетенції у дітей із затримкою психічного розвитку у процесі вивчення англійської мови на прикладі експериментальної авторської програми. Автор аналізує дослідження в області розвитку мовленнєвої компетенції. У статті розглядається динаміка розвитку мовленнєвої компетенції у процесі вивчення англійської мови дітьми із затримкою психічного розвитку. У процесі апробації експериментальної авторської програми виявлені успіхи в засвоєнні мовного, лексичного та граматичного матеріалу.

Ключові слова: діти із ЗПР, мовленнєва компетенція, мовленнєвий розвиток, мовленнєво-розумова діяльність, експериментальна авторська програма з навчання англійської мови.

Заика А.Ю.

Формирование коммуникативных навыков у детей с задержкой психического развития в процессе изучения английского языка

Статья посвящена проблеме формирования речевой компетентности у детей с задержкой психического развития в процессе изучения английского языка на примере экспериментальной авторской программы. Автор анализирует исследования в области развития речевой компетенции. В статье рассматривается динамика развития речевой компетенции в процессе изучения английского языка детьми с задержкой психического развития. В процессе апробации экспериментальной авторской программы обнаружены успехи в усвоении языкового, лексического и грамматического материала.

Ключевые слова: дети с ЗПР, речевая компетенция, речевое развитие, умственно-речевая деятельность, экспериментальная авторская программа по обучению английскому языку.

Діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР) за ступенем виразності відставання в розвитку та індивідуальними проявами в психолого-

педагогічному розумінні докорінно відрізняються від дітей з нормальним інтелектом. Загальним для них є відставання у психічному розвитку, що виявляється в уповільненості прийому й переробки сенсорної інформації, несформованості розумових операцій і дій, низькій пізнавальній активності та слабкості пізнавальних інтересів. Характерними для дітей із ЗПР є відставання в мовленнєвому розвитку, низький рівень мовленнєвої активності, уповільнений темп становлення регулюючої функції мови. Усе це вимагає вдосконалення змісту освіти дітей з відхиленнями в розвитку, забезпечення їхньої повноцінної життєдіяльності, методів і засобів організації навчального процесу. Ці специфічні характеристики повинні ураховуватися при складанні програми навчання іноземної мови та методиці викладання предмету. Проблема підвищення ефективності навчання таких дітей, насамперед оволодіння ними мовленнєвими вміннями, є на даний час однією з актуальних у теорії і практиці корекційної педагогіки й психології [1, с.34].

Серед сучасних дослідників проблеми формування мовленнєвої компетентності у дітей із ЗПР в процесі вивчення англійської мови слід назвати А. Беляєву, Н. Богомолу, Є. Верещагіна, Л. Гураль, Б. Жаббарова, О. Журавльову, І. Зимнюю, О. Іванчишову, П. Ісаєву, В. Костомарова, Б. Лапідуса, Р. Лотовську, Н. Склярєнка, Л. Смолкіну, Є. Соловову, Л. Соломко, Р. Цибу, С. Швачко.

Такі автори як М. Ляховицький та С. Ніколаєва у своїх роботах підкреслюють важливість індивідуалізації процесу навчання англійської мови у дітей із ЗПР.

Окремі аспекти розвитку мовленнєвої компетентності як засобу комунікації у дітей із ЗПР досліджували В. Балашова, М. Бородуліна, Н. Бориско, В. Бухбіндер, Н. Гальскова, Н. Гарбовський, М. Дем'яненко, О. Іванчишова, Г. Китайгородська, В. Коростельов, В. Кузовлев, М. Кучма, К. Лазаренко, С. Мельник, Є. Пассов, Г. Рогова, С. Рябушко, Г. Сказків, І. Сигнатулін, В. Філатов, В. Фурманова, Т. Хаєва, В. Цетлін, В. Шепелева, В.Штраус та ін.

Мета цієї статті – виявити і проаналізувати особливості формування комунікативних навичок у дітей із ЗПР в процесі вивчення англійської мови.

Ми розуміємо комунікативну компетенцію як цілісну систему психічних і поведінкових характеристик людини, що сприяють успішному спілкуванню, тобто сягаючому мети (ефективне) і емоційно сприятливому (психологічно комфортне) що до сторін, які беруть участь [2, с. 12].

Для того, щоб простежити динаміку розвитку мовної компетенції в процесі вивчення англійської мови дітьми зі ЗПР, ми зробили спробу розробити експериментальну програму, яка була апробована на базі Луганського спеціального навчально-виховного комплексу школи-дитячий садок № 135. Ми розділили 2, 3, і 4 класи навпіл. Перша половина дітей, (обозначимо першу групу літерою А) навчалася тільки за стандартною програмою, друга половина дітей (обозначимо другу групу літерою В) навчалася за експериментальною авторською програмою.

Насамперед необхідно відзначити, що в групі А спостерігається низька пізнавальна активність. Уроки проходять у дуже низькому темпі, по одній і тій же схемі, використовуються ті ж самі види наглядних посібників. Під час навчання в учнів формуються малорухомі зв'язки, відтворені в незмінному порядку. У всіх дітей даної групи спостерігається зниження активності в усіх видах діяльності. Треба відзначити, що головним принципом роботи вчителя англійської мови, який працює згідно стандартної програми вивчення іноземної мови є запам'ятовування шаблонів-речень, без спроби пояснення дітям структури побудови речень. Але вважаючи той факт, що механізм пам'яті у дітей із ЗПР характеризується зниженням продуктивності запам'ятовування, дітям дуже складно це робити, і через деякий час вони забувають ці шаблони, тому що не розуміють структури речення. Щодо фонетичних вмінь дітей даної групи, то необхідно зазначити, що недостатньо приділяється уваги щодо правильної вимови звуків і слів, тому що програма не виділяє досить часу для відпрацювання правильної вимови.

Що стосується групи В, яка займається по експериментальній авторській програмі, ми можемо відзначити, що значно покращилася вимова англійських звуків, односкладових слів. Діти набагато краще запам'ятовували нові слова, завдяки використанню на уроці ігрових й театральних форм діяльності. Необхідно підкреслити, що наочний матеріал запам'ятовується краще вербального і в процесі відтворення є більш діючою опорою. Мимовільна пам'ять у дітей із ЗПР страждає не в такій мірі, як довільна, тому доцільно її широке використання при їхньому навчанні. Діти із ЗПР швидко утомлюються, дуже важко удержати їхню увагу, тому ми змінювали один вид діяльності іншим, включали в план занять фізкультмінутки або скоромовки на англійській мові. Таким чином ми знімали напругу не перериваючи хід заняття.

У ході апробації експериментальної авторської програми, ми помітили, що діти із ЗПР не вміють міркувати, робити висновки; намагаються уникати таких ситуацій. Ці діти через несформованість логічного мислення дають випадкові, необдумані відповіді, проявляють нездатність до аналізу умов завдання. Тому при роботі з цими дітьми ми звертали особлива увагу на розвиток у них усіх форм мислення. Діти намагалися проаналізувати малюнок, виділити головні частини, установити взаємозв'язок між частинами й відтворити дану структуру в процесі власної діяльності.

Необхідно зазначити, що порушення письмової мови у дітей із ЗПР підрозділяються на дві групи залежно від типу порушення. При порушенні продуктивного виду відзначаються розлади письма, при порушенні рецептивної письмової діяльності – розлади читання. У дітей із ЗПР ви групі Б, ми виділили як розлад письма, так і розлад читання. Тому ми також намагаємося подолати порушення письмової мови. Заняття по подоланню дисграфії не перетворюються в нескінченний процес написання або переписування. Ми намагаємося зробити вправи на розвиток писемної мови цікавим, різноманітними, нескладними з використанням шаблонів, карток та інших додаткових матеріалів. Для того, щоб забезпечити різноманітну мовну практику учнів, розвинути спостережливість, сформуванати навички мовної комунікації,

існують різноманітні вправи, більша частина яких виконується в усній формі із чітко організованою системою сигналів зворотного зв'язку (картки, символи, цифровий ряд, дії з м'ячем і ударами, ліплення, малювання), тобто до деякої міри ми формуємо операції письма без зошита й ручки [3, с. 67].

Однієї з цілей навчання англійській мові дітей із ЗПР є розвиток просторових орієнтувань. Отже, було б доцільним включити завдання й вправи, що вирішують конкретні завдання по формуванню просторових і тимчасових орієнтувань. Прикладом такого завдання є зоровий диктант (на матеріалі різних трафаретів і т.п.). Проводиться це завдання в такий спосіб: а) розглянути зразок (ряд зображень предметів); б) перелічити їх кілька разів на англійській мові, запам'ятовуючи послідовність; в) зразок закривається; г) викласти по пам'яті цей ряд з індивідуального роздавального матеріалу; д) повторна демонстрація зразка; е) перевірка правильності виконання – у різних варіантах контролю. Діти не відразу правильно виконували завдання, виникали труднощі із запам'ятовуванням послідовності предметів та правильною вимовою даних предметів [3, с. 78].

Необхідно зазначити, що у дітей із ЗПР виникають труднощі у такій формі мовленнєвого спілкування, як діалог, який є одним з найважливіших виявів комунікативних здібностей. Діалогічне мовлення – найбільш природна форма спілкування, тому що стимулом до діалогу є бажання дізнатися щось про предмети і явища навколишнього світу. Оскільки для даної категорії дітей характерна низька мовленнєва активність, то для виникнення діалогу їм необхідний сильний співрозмовник, роль якого зазвичай виконує вчитель. Але в ході апробації експериментальної авторської програми, ми спробували ввести діалог в ході ігри. Хоча, у дітей виникали труднощі у спілкуванні, причиною яких було невміння усвідомлювати мовний матеріал і підкоряти його з певною метою, ми можемо відзначити, що такий від діяльності є незамінним в ході навчання англійської мови дітей із ЗПР, тому що викликає бажання учнів до жвавого спілкування між собою та спробу вживати активний словник у репліках.

Таким чином, ми можемо зазначити, що діти із ЗПР, які навчалися за експериментальною авторською програмою робили певні успіхи в засвоєнні мовного, лексичного та граматичного матеріалу, спостерігався певний пізнавальний інтерес до вивчення предмету, більш активний темп роботи учнів на заняттях з порівнянням роботи учнів в іншій групі.

Таким чином, ми можемо відзначити, що певні принципи і методи, на яких базується експериментальна авторська програма з навчання англійської мови учнів молодших класів з ЗПР дає базові знання з англійської мови переважно в ігровій формі, враховує фізичні і психологічні особливості розвитку, розвиває увагу та зацікавленість, розширяє уявлення дітей про навколишню дійсність, сприяє їхньому загальному навчанню та розвитку.

У перспективі планується удосконалити пілотну авторську програму з навчання англійської мови дітей із затримкою психічного розвитку.

Література

1. **Слепович Е. С.** Становление сюжетно-ролевой игры как совместной деятельности у дошкольников с ЗПР/Елена Самойловна Слепович // Дефектология. – 1988. – № 6. – с. 72 – 78.

2. **Тригер Р.Д.** Психологические особенности общения у младших школьников с ЗПР / Рашель Давыдовна Тригер // Дефектология. – 1985. – Т. 4. – С. 12 – 14.

3. **Пассов Е.И.** Основы методики обучения иностранным языкам / Ефим Израилевич Пассов. – М.: Просвещение, 1977. – 206 с.

Zaika A. Yu.

The formation of communicative skills of children with mental retardation in the process of teaching English

The article is devoted to the problem of formation of speech competence of children with mental retardation in the process of teaching English on the example of experimental authorial programme. The author analyses the research in the field of speech competence development. The dynamics of speech competence development in the process of teaching English to children with mental retardation is examined in the article. In the process of approbation of experimental

authorial programme the successes in mastering of linguistic, lexical and grammatical material are revealed.

Key words: children with mental retardation, speech competence, speech development, experimental authorial programme of teaching English.

Відомості про автора

Заїка Анна Юріївна – магістр філології, викладач англійської мови кафедри практики мовлення факультету іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики навчання англійської мови дітям із затримкою психічного розвитку.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2012 р.

Прийнято до друку 24.02.2012 р.